

Osmanlı Dönemi Kıbrıs Su Vakıfları (1571-1878)***Cyprus Water Waqfs of the Ottoman Period (1571-1878)*****Güven DİNÇ***
Cemil ÇELİK**

Özet: Vakıf kelimesi durdurmak, alıkoymak anlamlarına gelmekte ve İslâm hukukunda bir sistemi ifade etmektedir. Vakıf bir kişinin, sahip bulunduğu taşınır veya taşınmazın bir kısmını veya tamamını halkın herhangi bir ihtiyacını gidermek üzere Allah rızası için, hayrî ve sosyal bir amaca devamlı surette tahsis etmesi demektir. Vakıfların çeşitlerini toplumların ihtiyaçları belirlemektedir. Kıbrıs Adası yarı kurak iklim kuşağında yer aldığından ve yerel su kaynakları da kısıtlı olduğundan adada kurulan vakıfların önemli bir kısmı su vakfî şeklinde olmuştur. Adada ilk vakıf kuranlar Padişah II. Selim, Lala Mustafa Paşa, Haydar Paşazade Mehmet Bey, Arap Ahmet Paşa, Pertev Paşa, Ağa Cafer Paşa gibi devlet erkânından hayırseverlerdi. Cafer Paşa, Ebubekir Paşa, Silahtar Mustafa Paşa gibi valiler, ada halkına sadece adaletli bir idare sunmaya çalışmamışlar, aynı zamanda halkın en önemli ihtiyacını kendi gelirlerinden kurdukları su vakıflarıyla karşılamaya gayret etmişlerdir. Ayrıca ada halkından varlıklı olanlar da mevcut su vakıflarının devamını sağlamak üzere bağışlar yapmışlardır. Bazıları da vakıf su yollarını kullanmak üzere yardımlarda bulunmuşlardır. Ayrıca Kıbrıs su vakıflarının ülkenin diğer su vakıflarıyla büyük benzerlikler taşıdığı da ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Dönemi'nde Kıbrıs'ta suya verilen önemi, adaya atanan yöneticilerin Kıbrıs halkının su ihtiyacını karşılamadaki gayretlerini değerlendirmek, adada kurulan su vakıflarının kimler tarafından oluşturulduğunu, var olanlara su vakıflarına yapılan destekler ile vakıflardan meydana gelen gelişmeleri ortaya çıkarmaktır. Böylece Kıbrıs vakıflar tarihi içerisinde su vakıfları konusundaki eksikliğin giderilmesine katkı yapılması hedeflenmektedir.

Anahtar sözcükler: Kıbrıs, vakıf, su, su vakıfları, su yolu, Lefkoşa.

Abstract: Literally, the waqf words means to stop, contain or to preserve and it is a system in Islamic law. In shari'ah, a waqf is a voluntary, permanent, irrevocable dedication of a portion of ones wealth - in cash or kind - to Allah. Needs of communities determine the type of waqf. Cyprus is located in semi-arid climatic zone. In addition to this, water resources are limited in the island. Therefore, in Cyprus a large number of water waqfs were established. The first founders of the waqf in the island were benefactor of high state official, such as Sultan Selim II, Lala Mustafa Pasha, Haydar Pashazade Mehmet Bey, Arap Ahmet Pasha, Pertev Pasha, Ağa Jafar Pasha. Not only fairly admisitratred the governer of the island such as Jafar Pasha, Abu Bakr Pasha, Mustafa Pasha but also endeavored to supply the water needs of the people, by establishing water waqf. Besides, wealthy people of the island made donations to maintain the existing the water waqfs. Some of them made contribute to the waqf for using the waterways. It is also revealed that Cyprus water waqfs resembles other water waqfs in the country. The aims of this study are; to evaluate the importance of the water in Cyprus during the Ottoman period and the efforts of governors of Cyprus related to the water; to reveal the founders of the water waqfs and supporters the water waqfs existing in the island, and the events of the water waqfs. In addition to this, to complete deficiency of the matter of water waqfs within the history of the Cyprus waqfs is aimed.

Keywords: Cyprus, waqf, water, water waqfs, waterways, Nicosia.

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya, gdinc@akdeniz.edu.tr

** Doktora, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya, cemilcelik736@yahoo.com.tr

Giriş

Kelime olarak “*durdurmak*”, “*alikoymak*” anlamlarına gelen vakıf terimi, İslâm hukukunda bir sistemi ifade etmektedir. Bu anlamda bir kişinin, mülkiyetine sahip bulunduğu menkul veya gayrimenkulün bir kısmını veya tamamını Allah rızasını kazanma niyetiyle, halkın herhangi bir ihtiyacını gidermek üzere dinî, hayrî ve sosyal bir amaca müebbeden tahsis etmesi demektir (Yediyıldız, 1986, 153; 1999, 2).

Türk-İslâm tarihinin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında büyük rol oynamış dinî ve hukukî boyutları bulunan vakıf sistemi, eski medeniyetlerde farklı isimlerle ve uygulamalarla görülmekle beraber (Akgündüz, 1988, 11-14) Osmanlı İmparatorluğu’nda uygulandığı biçimiyle ilk kez İslâmiyet’le ortaya çıkmış, Peygamber’in hadisleriyle şekillenmiştir (Öztürk, 1983, 45; Kazıcı, 1985, 48; Akgündüz, 1988, 15).

İslâm tarihinde sularla ilgili kurulan vakıflar Hz. Peygamber döneminde başlamıştır. Hz. Osman, hicretten sonra başta Medine halkının su ihtiyacını gidermek amacıyla yüksek bir meblağla Rume Kuyusu’nu satın alarak vakfetmişti. Peygamber’in övgüsüne mazhar olan bu davranış daha sonraki dönemlerde de pek çok Müslüman tarafından örnek alınmış ve su hizmetlerine yönelik vakıfların tesis edilmesinde teşvik edici unsur olmuştur (Karataş, 2008, 387).

Kendinden önceki Türk-İslâm devletlerinin mirasını devralarak bunları bir tekâmüle erdiren Osmanlı medeniyeti vakıf konusunda oldukça gelişmiştir (Köprülü, 1942, 13; Berki, 1962, 127-128). Osmanlı medeniyetinin bu alandaki en önemli faaliyet alanlarından biri de su vakıflarıdır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşuyla birlikte su vakıfları tesis edilmeye başlanmıştır. Hemen her padişah, inşa ettiği külliye için su getirtmiş, bu sularla ilgili hizmetlerin aksamaması için de vakıflar kurmuşlardır. İlk başkent olan Bursa’daki padişah külliyelerine getirilen sular için de vakıflar vardır. Bu uygulama daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman’ın su vakıfları bunlar arasında en meşhurlardandır (Ateş, 1987, 9 vd.).

Daha önce Kıbrıs evkaf tarihi üzerine müstakil çalışmalar yapılmıştır. B. Remzi Özoran (1982), M. H. Altan (1986, 2001), M. Â. Erdoğan (2009), M. Demiryürek (2011), A. Kara ve C. Çelik (Kara ve Çelik, 2011) bu alanda incelemeler ortaya koymuşlardır. Bunlardan Altan, kapsamlı çalışmalarında Kıbrıs’ta tespit edebildiği bütün vakıfları bulabildiği vakfiye kayıtlarıyla birlikte kayda almış; Özoran, Bekir Paşa vakfını; Erdoğan, 1572 tarihli mufassal defterden yola çıkarak adada açılan ilk Osmanlı vakfını; Demiryürek, Kıbrıs şer’iye sicilleri temelinde XVIII. yüzyılın ilk yarısında adada kurulan para vakıflarını konu edinmiş; Kara ve Çelik ise İngiliz idaresi başlangıcında Kıbrıs vakıflarının yönetiminde karşılaşılan sorunları irdelenmişlerdir. Kıbrıs evkafı üzerine bu müstakil çalışmalardan ayrıca Jennings (1993) N. Çevikel (2000), A. Gazioğlu (2000), A. E. Özkul (2005), C. Erdönmez (2004), T. Bağışkan (2005), H. Çoruh (2008) da çalışmalarının kapsamına giren ölçüde Kıbrıs vakıfları üzerinde durmuşlardır. Bunlardan Jennings, adada kurulan ilk Osmanlı vakıflarına ilişkin bilgiler verirken, Bağışkan, vakıf olup olmadığını ayırt etmeksizin adada tespit edebildiği bütün Osmanlı eserlerini kayıtlara geçirmiş ve kısaca tanıtmıştır. Gazioğlu ise genel anlamda Osmanlı Dönemi Kıbrıs vakıflarını, çalışmasının kapsamına göre sathi biçimde ele alırken konumuzla ilintili olan su vakıflarına ayrı bir vurgu yapmıştır. Ayrıca N. Yıldız’ın (1986) incelemesi de çalışmamıza ışık tutmuştur. Ancak şu ana kadar Osmanlı Dönemi’nde Kıbrıs su vakıflarını müstakil biçimde inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır.

Bu çalışmada 1570 yılında Kıbrıs Adası’nın fethinden 1878’e dek kurulan su vakıfları konu edilmektedir. Böylece Kıbrıs’ta suyun değeri bir kez daha gözler önüne serilirken, aynı zamanda su alanında hangi vakıfların kurulduğu, işleyişleri ve belki de günümüzde kaybolmuş eski su kaynakları ortaya çıkarılabilecektir. Böylece Kıbrıs vakıflar tarihine katkı yapılması amaçlanmaktadır.

Su vakfı anlamında belirtilmesi gereken husus, incelemede cami, tekke vb. başka vakıfların giderlerine vakfedilen sulardan elde edilen gelirler değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Kıbrıs'ta kişilerin tasarruflarında tuttıkları su haklarını, vakıfların mutad giderlerini (örn. tevliyet, mevlid-i şerif okumak, hatim indirmek, mum giderleri vb.) karşılamak üzere vakfedilmesi yaygın bir uygulamadır. Ancak bu husus Kıbrıs halkının su ihtiyacını karşılamaya yönelik olmadığından sadece halkın su ihtiyacına binaen vakfedilen sular veya var olan suları geliştirmeye yönelik vakıflar incelemeye tabi tutulmuştur.

Çalışmada öncelikle, vakıfların çeşitlerini toplumların ihtiyaçları belirlediğinden Kıbrıs'ta suyun önemine vurgu yapılmış, ardından adada ilk su vakıflarının ne zaman kurulduğu konu edilmiştir. Kıbrıs'ta oluşturulan büyük su vakıfları ise ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Kıbrıslıların su vakıflarına katkıları, su vakıfları konusunda yaşanan sorunlar, ortak çalışmalar ele alınan diğer konulardır. Kaynak olarak Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri temel alınmıştır.

Kıbrıs'ta Suyun Önemi

Su insan yaşamının temelini oluşturan hava, ateş, toprak gibi “*anâsır-ı erbaa*”dan biridir ve vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Bu sebeple yerleşim yerleri, çağlar boyunca su kaynaklarına yakın bölgelerde kurulmuş ve büyük medeniyetler de suyun yeşerttiği coğrafyalarda doğmuştur.

Kıbrıs Adası, makro iklim sınıflandırılmasına göre “*yarı kurak*” şeklinde adlandırılan iklim kuşağında yer aldığından ve aynı zamanda Akdeniz iklim alanında bulunduğundan yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçer. Yağmurlar daha çok Kasım-Nisan döneminde yoğunlaşmaktadır. Yazların kurak geçmesi bahçe tarımı ve hayvancılığın verimli ve sulanabilir küçük vadilerle sınırlı kalmasına yol açmıştır.

Kıbrıs'ın eski dönemlerde gereksinim duyulan su ihtiyacı pınarlar, kuyular ve sarnıçlara doldurulan yağmur sularından sağlanırken, ilk kez Roma Dönemi'nden itibaren arıklar ve kemerlerle başka yerlerden su taşıma çalışmalarına başlanmıştır. Değirmenlik'ten Salamis'e 23 km. uzunluğunda oluşturulan su kemerleri bu dönemin en önemli eserleri arasında gösterilmektedir (Hill, 1952a, 6, 253, 280).

XVI. yüzyılda Piri Reis, Kıbrıs haritasında üç ırmak çizmiştir. Bunların ilki Girne Kalesi'nin doğusundan akan kısa ırmak, ikincisi Lefkoşa'nın güneyindeki dağlardan doğup güneye yönelen ve Leymosun'un doğusundan denize dökülen ırmak, üçüncüsü ise adanın güneyinde Akyurt denilen yerden, olasılıkla Piskopu civarından denize dökülen uzun nehirdir (Erdoğan, 2008, 224).

Osmanlı yönetiminin başlarında Lefkoşa, Girne ve Karpas kazalarında 42 değirmen bulunmaktaydı. Bunlar ve Venedik yönetiminde kullanılan su kaynakları ile örfî ve hukukî uygulamalar pragmatist biçimde fazla değiştirmeden sürdürüldü (Erdoğan, 2008, 250, 265-266). Bunun yanında Venedik ve eski devirlerden itibaren kullanılan, ancak yıpranan ve bozulan su sistemlerinin ıslah çalışmaları gerçekleştirildi. Kıbrıs'ın Osmanlı yönetimindeki ilk bütçe defterinde Lefkoşa'ya su getiren kemerlerin inşaatına 25.800 akçe para harcandığı görülmektedir (Sahillioğlu, 1967, 17). 1576 tarihli bir başka belgede ise yeterli suyu olmayan Girne Kalesi'ndeki suyun açık hendeklerde akması nedeniyle temiz olmadığı dile getirilmiş, ayrıca suyu arıtabilecek kemerler inşa etmek üzere gerekli paranın devlet hazinesinden karşılanması istenilmişti (Yıldız, 1996, 93; Bağışkan, 2005, 393-394).

Kıbrıs'ta, Osmanlı Dönemi'nde sulanması mümkün olmayan arazilerde tarım, sadece açılan su kuyularıyla yapılabiliyordu. Bu yüzden tarlalar Kıbrıs'ta değerlerine ve özelliklerine göre kıraç, sulu, su basar ve âlâ tarlalar şeklinde gruplandırılmaktaydı. Akarsularla sulanabilir araziler Kıbrıs topraklarında Mesarya, Karpas, Leymosun ve Hirsofi kazalarında yoğunlaşmaktaydı. Ekilebilen araziler için yeterli su kaynakları bulunmadığından, akarsu veya su kuyularına sahip olanlar suları satarak veya kiralayarak büyük gelirler sağlayabiliyordu. Yani su haklarından belirli sürelerle kazanç elde edilebiliyordu. Bu değerler, şahısların tasarruflarında bulunan da-

kika, saat, gün ve hafta olarak gösterilen su tasarruf haklarından belirlenen miktarlardı. XIX. yüzyılda temattüat sayımlarında da bu haklar bir değer olarak kayıtlara geçirilmiştir. Sözelimi Girne Kazası'nın 1.532.081 kuruşluk toplam kıymeti içerisinde su, 72.326,5 kuruşla % 4,7'lik bir orana sahipti (Özçelik, 2003, 61). Ayrıca şer'iyeye sicilleri, bu hakların satışıyla, devriye veya yaşanan sorunlarla ilgili çok sayıda hüküm barındırmaktadır.

Kıbrıs'ın İlk Su Vâkıfları

Kıbrıs Adası'nın 1570'te Osmanlı egemenliğine alınması ve akabinde Anadolu'dan Türk-İslâm ahalinin yerleştirilmesiyle Kıbrıs klâsik bir Osmanlı toprağı hüviyetini kazandı (BOA., A.DVN. MHM.d, 19, s. 334-337, hük.1, H. 19 Ağustos 1572/ M. 9 Rebiülâhir 980; Dünder, 1998, 331 vd.). Böylece adada vakıf sistemi de oluşmaya başladı. Zirâ Anadolu'dan gelen halk, sadece fizikî bir varlık değil, aynı zamanda bir kültür ve medeniyet aktarımı vazifesini de üstlenmişti. Dolayısıyla fetihten hemen sonra adada Osmanlı vakıf düzeninin oluşması için her türlü ortam da hazırlanmıştı. Nitekim ilk vakıf da Sultan II. Selim tarafından açıldıktan sonra komutanlar ve diğer görevliler de vakıf faaliyetlerine girmişlerdir (Erdoğan, 2009, 58-64). Kıbrıs'ta ilk vakıf kurucuları, Padişah II. Selim, Lala Mustafa Paşa, Haydar Paşazade Mehmet Bey, Arap Ahmet Paşa, Pertev Paşa, Ağa Cafer Paşa gibi devlet erkânından hayırseverlerdi (Dünder, 1998, 222). Adaya fetih amacıyla gelen komutanlardan Haydar Paşa da kurduğu vakıfla Lapta bölgesinde su kemerleri tesis ederek Başpınar suyunu bölgeye getirmeye çalışmıştır (Yıldız, 1996, 98-99; Bağışkan, 2005, s. 397). Adada ilk dönem vakıfları içerisinde yer alan 18 adet su değirmeni günümüze ulaşmıştır (Soyel, & Ahunbay, 2011, 111-112).

Kıbrıs yönetimine atanan idarecilerin çok sayıda vakıflar kurarak ada halkına hizmette buldukları bilinmektedir. Adada en üst rütbeli yöneticiler valiler olduğundan en büyük vakıflar da bu görevliler vasıtasıyla teşekkül etmiştir. Dolayısıyla Kıbrıs valilerinin oluşturduğu vakıflar içerisinde su vakıfları da ayrı bir öneme haizdir.

Kıbrıs'ın ilk valilerinden olan Beylerbeyi Arap Ahmet Paşa, Lusignan ve Venedik dönemlerinde Lefkoşa Kalesi dışında bulunan suyu kente getirebilmek amacıyla Taht-el-kal'a (Tahtakale) yolunda kullanılan 2.400 parça künkten (su borusu) akan su tünellerinin bozulması dolayısıyla tamirat için kendi parasından 3.000 akçe tutarında bir miktarı ayırarak vakıf kurmuştur. Bu vakfa ait su yolu aksamının tamir ve inşasını 1594 yılında Zeynel b. Ali Reis yapmıştır (Jennings, 1993, 53; Yıldız, 1996, 94).

Arap Ahmet Paşa suyu olarak bilinen suyun ana kaynağı Lefkoşa'nın 4 km. güneyinde ve Stravolos'un 1,2 km. güneybatısındaki kuyulardan gelmekteydi (Bağışkan, 2005, 394). Lakademya ve Deftera köyleri arasında kalan Kanlıdere'nin hemen batısında açılan kuyulardan sağlanan sular, kanallarla Kanlı Dere'yi takip eder ve Lefkoşa surlarındaki Değirmen (Tripoli) Burcuna ve Kaytaç Ağa (D'avila) Burcuna bir su kemeri köprüsüyle girerdi. Oradan da sur etrafında dönerek mahallelere ve çeşmelere dağıtılırdı.

1864 yılı itibarıyla Arap Ahmet Paşa suyundan Lefkoşa'ya toplam 118 masura ["masura", akarsu ölçüsünde kullanılan ve 4,5 debi (dakika/L)] miktarındaki sudur (Çeçen, 1999, 55-70) su gelmekte ve bu su 62 ayrı yere dağıtılmaktaydı. En büyük payı da 16 masura su ile muhassal sarayı almaktaydı. İkinci sırada ise 8 masura ile debbağhane almaktaydı. Lefkoşa'nın kale dışından gelen bu büyük vakıf suyundan Müslim-gayrimüslim ayırt etmeksizin faydalanılıyordu. Ermeni Kilisesi ve Ermeni haneleri 4 masura su almaktaydı (KŞS., 47, 36/1).

İlk su vakfı kurucularından biri de Baf Sancakbeyi Mehmet Bey b. Ebubekir'dir. 1592'de kurduğu vakıfla su kanalları, kemerler ve çeşmeler inşa ettirmiştir. Su vakıflarının gelirinin bulunduğu yerler Kasaba, Kurtaka, Lemona, Kato Panaya, Mesoyi, İpşata, Koloni, Malunda, Finike, Tsada, Pladanisya, Ksilohoryo, Nada, Shirona, Vasiliko, Falya, Aşşelya, Sindi, Celcedra, Tuzla, Kokkine, Piryana bölgelerindeydi (Altan, 1986, 511-512; 2003, 585-586).

1607 yılında Kıbrıs Beylerbeyi olan Cafer Paşa, kendi adıyla kurduğu büyük vakıf teşkilatı içerisinde adanın su sorununa çare olmaya çalışmıştır. Bu kapsamda kendine ait sürüler, tarlalar, bağlar, zeytinlikler, evler ve dükkânlar yanında, bu mülklere bağlı suları da vakfetmiş (KŞS., 2/14/1; Gazioglu, 2000, 251), ayrıca Mağusa'ya su götürerek su yolunun, çeşmelerin ve hamamın masraflarının vakıf gelirlerinden karşılanacağını vakfiyesine kayıt düşmüştü (Altan, 1986, 471; Yıldız, 1996, 97). Bugün Mağusa'da Cafer Paşa Çeşmesi ve Hamamı halen yapı olarak varlığını korumaktadır.

1738 yılında adaya gelen Richard Pococke, Mağusa'nın 7-8 mil kadar uzağında bulunan suyun kanallar ve kemerler ile şehre getirildiğine şahit olmuştur (Cobham, 1908, 255).

Ebubekir Paşa Su Vakfı

Vakıf yoluyla ada halkına hizmet eden valilerden en önemlilerinden biri büyük bir su vakfı tesis eden Ebubekir Paşa'dır. 1746 yılında Kıbrıs'a vali olarak atanan Hacı Ebubekir Paşa, adaya ilk geldiği dönemde Larnaka'da su bulunmadığını, bu sahil kasabasında halkın suyu iki saatlik yoldan taşıdıklarını büyük bir üzüntü ile görmüş ve bir an evvel bu duruma bir çare bulmaya karar vermiştir (Özoran, 1982, 27-29).

Ebubekir Paşa kurduğu büyük vakıf ile Arpera köyünde kuyular açtırarak Tuzla kazası ve İskele kasabasının şiddetle hissedilen su ihtiyacını gidermeye çalışmıştır (KŞS., 17, 90/1, H. 1161/M.1748). Bu bölge Avrupalı devletlerin Kıbrıs'ta bulunan konsolosluk temsilcilerinin ika-met mevkii ve önemli bir ticaret limanı olması dolayısıyla ayrı bir önem taşımaktaydı. O dönemde şehirde yaklaşık 700 hane bulunmakta ve nüfusun artışı dolayısıyla halk gün geçtikçe susuzluk çekmekteydi. Bu sebeple Kıbrıs'a üç tuğlu paşalıkla atanan Ebubekir Paşa 1747-1750 yılında bu sorunu çözmek üzere kendi parasıyla kuyu, köprü, kanal, çeşme yaptırarak bunları kurduğu Ebubekir Paşa Vakfı altında toplamıştır.

Ebubekir Paşa'nın kurduğu büyük vakfa bıraktığı emlak şöyleydi (KŞS., 17, 97/1; KŞS., 17, 100/2):

- 1) Sarayönü Camii yanında 23 dükkan,
- 2) Tuzla'nın Arpere köyünde İstavros bahçesi yanından ve yine aynı bahçe önünden akan derenin üstünden, Fransız tercümanı bâğçesi üstünden ve yeni açılan kuyulardan çıkan ve Tuzla merkez ve İskele'ye gelen su,
- 3) Aynı suyun mecrâsı altında Kolonbo denilen mahalde ağaçları, bağı ve bahçesiyle birlikte 37 dönüm arazi ve dahilindeki buğday değirmeni,
- 4) Aynı suyun yolu altında Tuzla kasabasına yakın Aya Yorgi Manastırı yakınındaki köprü'nün karşısında bulunan buğday değirmeni,
- 5) Muhassıl sarayına bitişik vakfedilen dükkanların ardında inşa edilen büyük bir köşk,
- 6) 1000 zirâ avlu (duvar ve müştemilâtıyla),
- 7) Tuzla'nın Arpere köyünde vakfedilen bahçeye bitişik inşa edilen 12 oda ve bir ahırdan oluşan çiftliği (bütün müştemilâtıyla).

Ebubekir Paşa 1748'de adadan ayrılırken yapılan tesisin henüz 2/3'si tamamlanmıştı. Adada geriye kalan işler için tahmini olarak 10 bin kuruşa ihtiyaç vardı. Paşa, vakıf işlerinin tamamlanması için zamanın saray tercümanı (dragoman) Hristofaci'ye (Christophakis) 14 bin kuruş para bırakmıştı. Ancak saray tercümanı Hristofaci vakıf inşaatını sürdürmeyerek işin tamamlanmasını sekteye uğratmıştır. Vakıf işlerini takip eden Ebubekir Paşa, Kıbrıs Defterdarı İsmail Efendi vasıtasıyla takibi sağlamaya çalışmış ve vakıf inşaatı ancak 1750'de tamamlanırken tercüman Hristofaci dönemin valisi Hacı Baki tarafından öldürülmüştür (KŞS., 16, 225/2; Hill, 1952b, 76-77).

Ebubekir Paşa Vakfı kapsamında yapılan çalışmalarla Arpera köyünde birçok kuyular kazılmış, yöredeki pınarlardan suların bir mecraya sokularak kasabaya iletilmesi sağlanmış, pınarların yanlarına un değirmenleri yapılmış, suyun iletileceği yol boyunca dut ve diğer meyve

fidanlıkları ile bağlar meydana getirilmiştir. Bu arada suyu şehre ulaştıracak olan üç büyük köprüyü destekleyecek kemerler de inşa edilmiştir. Köprülerden biri 50, diğeri 13 ve üçüncüsü 31 kemer üzerine oturtulmuştur. Toplam 93 kemerin desteklediği köprülerin yapılması için harcanan 50.000 kuruştan fazla para Bekir Paşa tarafından karşılanmıştır (Özoran, 1982, 27; Tosun, 2003, 87-91).

Yapılan çalışmalar sonunda Ebubekir Paşa, Larnaka'nın güneybatısında bulunan Trimito deresindeki kaynaklardan ve kuyulardan su getirmek üzere evlekler açtırmıştır. Evleklerin bir kısmı 10 km. uzunluğundaki arazi düz olmadığı için taşları Kitium harabelerinden getirilerek özel olarak yaptırılan yerlerden yüksekliği 10,80 metre olan toplam 75 kemerin üzerinden geçirilmiştir. Kemerlerin üzerinde bir kanal içinden geçen su, yer seviyesine indiğinde üstü taş ve kireçle kapalı bir kanalda ilerleyerek Larnaka'ya ulaştırılmıştır (Özoran, 1982, 27).

Larnaka'ya getirilen suyun dağıtım yerinden sevki için gündelikleri on iki akçeli iki su yolcu istihdam edilmiştir. Suyun iki lülesi ("Lüle" dört masura su yerinde kullanılan bir tabir olup dakikada 36 litre miktarındadır) bahçelerde sulamaya, geri kalan dört lülesi Larnaka'daki dört çeşmeye (her birine bir lüle), bir lülesi cami ve kale arasındaki çeşmeye, bir lülesi bir başka çeşmeye, iki lülesi Tuzla'da yaptırılan çeşmeye taksim edilmiştir (KŞS., 17, 90/1) (Vakfiyede, suyun şahıslarca evlere veya bahçelere hangi şartlarla satın alınabileceği; su borularının, değirmenlerin, çeşmelerin onarımı gerektiği zaman bunu bağ, bahçe ve değirmenlerden alınan kiralardan ayrılacak para ile yapılacağı; mütevellinin ve kâtibin onarımı en ekonomik şekilde yapmaları gerektiği; vakfin parasının israf edilmemesi gerektiği açıklanmıştır).

Ebubekir Paşa su vakfı sistemi, birbirlerine tünellerle bağlı olan çok sayıda su kuyusu, on çeşme, iki su değirmeni ve üç köprüden oluşmaktadır. Arpera Deresi yanında olan ilk su köprüsü en uzun olanıdır ve elli kemerlidir. Şu anda harabe halinde olan ikinci köprü on iki ve Larnaka yakınındaki üçüncü köprü ise otuz kemerlidir (Soyel, 2009, 36).

İskele kasabasına gelen sulardan değirmenler de istifade ederken bunlardan tahliye edilen sular ise bahçeleri sulamakta ve Tuzla'daki çeşmeleri şenlendirmektedir (Soyel, 2009, 36).

1745 ve 1750 yıllarında adaya gelerek izlenimlerini anlatan Alexander Drummon, Ebubekir Paşa'nın kurduğu su vakfıyla ilgili olarak şu tasviri kaydetmiştir:

"Bu iş için sıra kuyular kazdırmaya başladı ve kuyunun birinden ötekine su götürdü. Bunu arazinin yüksek olduğu yerlerde yaptırdı. Çukur yerlerde ise suyu kemerlerden geçirtti. İlk su yolu Arpera'dan gelmekte olup elli kemerden oluşan bir yoldur. Bu kemerlerin ikisi küçük, ötekilerse dokuz ayak genişliğinde olup en yükseği on iki ayak yüksekliktedir. Diğer kemerlerse arazi yükseldikçe giderek kaybolur. Kemer sütunları sekiz ayak genişliğinde ve üç ayak kalınlığındadır. İşte bu yörede paşa güzel dut bahçeleri ve bir de bağ yetiştirip düşen sularla çalışan ve zahire üreten bir de değirmen inşa ettirmiştir. İkinci su kemerinin on iki kemeri olup her biri on iki ayak genişliğindedir. Larnaka'nın yanında olan üçüncü kemerse otuz bir kemerden oluşup her biri dört buçuk ayak genişliğinde, en yüksekğinin yüksekliğiyle takriben on altı ayaktır. Her bir sütun dört ayak kalınlığında ve on iki ayak genişliğindedir" (Gürkan, 2000, 175).

Ebubekir Paşa'nın Tuzla kasabası dışında kazdırmış olduğu vakıf sularının ihtiyaç fazlası, Tuzla kasabası halkına kiralanmaktaydı. 1845 yılı itibariyle bu şekilde kiralanana su miktarı 9,5 masura ve bir çuvaldız ("çuvaldız" su ölçü birimi olarak şemsiye telinin kalınlığında bir boyutu ifade ederken dakikada 1,125 litredir) olup bundan yıllık 152,5 kuruş gelir elde edilmekteydi (KŞS., 45, 137/2).

Tablo 1. 845 Yılı İtibariyle Ebubekir Paşa Vakıf Suyu Fazlası Kira Bedelleri (KŞS., 45, 137/2)

Çeşme-i hâne ve hamâm-ı Hacı Abdülbaki Ağa der kasaba-i Tuzla 2 masura içme suyu (20 kuruş)	Çeşme-i câmi-i şerîf ve Çeşme-i hâne-i Hacı Abdülbaki Ağa ayak suyundan müfrez her sene icâre (10 kuruş)	Çeşme-i hâne-i Feyzullah Efendi b. Musîb Mehmed Efendi 0,5 masura (5 kuruş)
Çeşme-i hâne-i Eci Anderliko tercümân-ı İngiliz der-mahalle-i Sotira mahal-i taksîmden ifrâz mâ-i cârîl masura (10 kuruş)	Çeşme-i hâne-i Dük Gardan Balyoz-ı Françelü der-mahalle-i Hırsoolidise. Arabacılar içinde vâki' terâzîden ifrâz mâ-i cârî 2 masura (20 kuruş)	Çeşme-i Makaryo v. Komi Badyoş, Tuzla Erâmini. Kilise-yi mezbûr Dördüncü terâzîden ifrâz mâ-i cârî 2 masura (20 kuruş)
Çeşme-i hâne-i Giovanni Balyoz-ı Dubrovnik Mâ-i cârî 0,5 masura (5 kuruş)	Çeşme-i hâne-i Nikola v. Piyeri Mahall-i maksemden ifrâz mâ-i cârî 1 çuvaldız (2,5 kuruş)	Dörtüol ağzında vâki çeşmenin fazla ve ayak suyundan deruhde-i Hacı Piyeri v. Zamarite tercümân-ı Anapolitan (15 kuruş)
Arabacılar içinde vâki çeşmenin ayak suyu demekle ma'rûf fazlasından senede iki tezkere mantûkunca deruhde-i Kossovî Molla Hüseyin (15 kuruş)	Çeşme-i hâne-i Yorgi Kalimira der mahalle-i Aya Yani Yedinci terâzîden ifrâz mâ-i cârî 1 masura (10 kuruş)	Çeşme-i hâne-i Antoni v. Mihail mahall-i taksîmden üçüncü terâzîden ifrâz mâ-i cârî 0,5 masura (5 kuruş)
Tuzla İskelesi'nde kale önünde vâki çeşmenin ayak suyundan malum'ul-mikdâr deruhde-i câmi-i Hasan Ağa b. Hacı Abdülkadir (2 kuruş)	Tuzla İskelesi'nde mezâristân kurbunde cârî çeşmenin ayak suyu deruhde-i Nikola v. Bayri (5 kuruş)	Yine iskele-i mezkûrde kale önünde vâki çeşmenin fazlası deruhde-i zaîm İsmail Ağa b. el-Hâc Hasan (8 kuruş)
Yine iskele-i mezkûrde kale önünde vâki çeşmeden ifrâz olunan su deruhde-i merkûm İsmail Ağa mâ-i cârî 0,5 masura (5 kuruş)		

Ebubekir Paşa suyunun fazlası belirtildiği üzere kiraya verilirken özellikle son dönemlerde bazı usulsüzlük iddialarına da konu olmuştur. 1868 yılında Tuzla iskelesine akmakta olan Ebubekir Paşa Vakfı suyunun eski Kıbrıs Evkaf Müdürü Arif Efendi tarafından yasadışı olarak bir takım kişilere satıldığı vakıf mütevellisi Mustafa Rifat Bey tarafından şikayet olunmuştu (KVGMA., Atik Emirname Defteri, 45/2). Ancak yapılan ayrıntılı tahkikat sonrasında Arif Efendi'nin faaliyetlerinde herhangi bir usulsüzlüğe rastlanılmadığı ortaya çıkmıştır (KVGMA., Atik Emirname Defteri, 106/1).

Ebubekir Paşa tarafından kurulmuş olan su vakıfları uzun yıllar Kıbrıs halkının ihtiyacını karşılamış, su yolunun aksamında bozulma olduğu zaman mütevellilerin talepleriyle gerekli düzeltmeler ve tamiratlar gerçekleştirilmiştir (KŞS., 21, 28/1, H. 1199/M. 1784; BOA., C.EV., 454/22988, H. 1199/ M.1784; BOA., MVL., 782/77, H. 1275/M. 1858).

Ebubekir Paşa tarafından açılan su vakfı tesisleri Batılı tarihçiler tarafından Osmanlı Dönemi'nde Kıbrıs'ta yapılan en değerli yapılar olarak nitelendirilmektedir (Hill, 1952b, 77; Purcell, 1968, 181; Luke, 1989, 68-69).

Silahtar Mustafa Paşa Su Vakfı

Su vakıfları kurarak Kıbrıs halkının, özellikle de Lefkoşa halkının su ihtiyacını sağlayan en önemli vakıf kurucularından biri de 1796-1798 yıllarında görev yapan (Çevikel, 2000, 338) Silahtar Mustafa Paşa olmuştur (KŞS., 28, 149/2).

[...] *ashâb-ı hayrâtdan ve eslâf-ı kirâmınızdan muhassıl-ı esbak Silahdar Mustafa Ağa merhûm müceddeden kuyular hafırıyla mahrûse-i mezbûreye Silahdar suyu demekle şöhret-yâb-ı âcir-tâb eylediği mahrûse-i mezbûre mâ-i lezizine [...]*

Vakfın su kaynağı Lefkoşa'nın 1,5 km. kadar güneyindeki Cikko Manastırı Medoşu ile Ayii Omoloyitadhes bölgesi arasında yer almaktaydı (Bağışkan, 2005, 395). Bu sudan 1814 yılında Kaymaklı köyü halkına ilk kez su verilmeye başlanmıştır. Bu tarihte köy, şiddetli susuzluk çekmekte olduğundan mahkemeye gelerek "*Silahtar Suyu*" olarak bilinen eski Kıbrıs valilerinden Silahdar Mustafa Paşa tarafından açtırılan vakıf suyundan faydalanmak istediklerini bildirmişlerdir. Köy halkı vakfa, açacakları yeni yedi kuyu suyunu ve 500 kuruş vakfederek, çıkacak suyun yarısını kendi köylerine, yarısını da vakfa bırakılması şartlarıyla su verilmesini talep etmişti. Bu talep, dönemin Kıbrıs muhassılı bulunan Esseyit Mehmet Emin Efendi'ye iletilmiş ve kabul görmüştü (KŞS., 28, 149/2).

Bu vakfın 1860'lı yıllarda artık pek bir gelirinin kalmadığı anlaşılmaktadır. 1865 yılında su yolunun harap olmasından ötürü tamir ve bakımı gerektiğinde gelir yetersizliğinden tamir masraflarını hazine üstlenmişti (BOA., MVL., 797/13).

Diğer Su Vakfı Kurucuları

Eski Kıbrıs muhassıllarından 1799-1802 yıllarında görev yapan Hüseyin Ağa (Dinç, 2010, 135) 1801-1802'de (1216) İncirli köyü sınırında 113 su kuyusu açtırarak büyük bir su vakfı tesis etmişti (BOA, 2010, 225). Bu sudan "*vakf-i sahih-i şer'î*" ile 10 masura içme suyunun dokuz masurası Lefkoşa'da Cami-i Cedid camii şadırvanına, diğer bir masurası da yıllık on kuruş kira ile aynı mahallede bulunan Sarı Ali Ağazade Süleyman Efendi evine kiralanmaktaydı. Ancak 1813 yılı sonunda, Süleyman Efendi hanesine giden su yolunun zamanla bozulması hem de vakıf mütevellisinin ifadesiyle; bu evin miras yoluyla kendisine kalması, ancak kendisinden sonra eve sahip olacakların su yolunun bakımıyla ilgilenmeyecekleri endişesiyle vakıf suyunun buradan alınıp başka birine kiralanması kararlaştırıldı. Bu amaçla suyun 3/4'ü beş yüz kuruş muaccele ve yıllık 5 kuruş icâre-i müeccele ile Müftüzâde Esseyit Hasan Efendi'ye teslim edilmişti (KŞS., 28, 163/2).

1817 yılında Kıbrıs muhassılı bulunan Seyyit Mehmet Emin Efendi, 1.500 kuruşunu Ömeriyye Camisi bitişiğindeki Makam-ı Hızır'ın kandil masraflarına, Tuzla yolunda kendisinin yaptırdığı çeşmenin su yolları ve diğer masraflarına, yine Girne kasabasında yaptırdığı iki çeşmenin su yolları ve diğer masraflarına, Ömeriyye Camii'nde mevlid-i şerif ve Kur'ân okuyanların masraflarına ve mütevelliyeye sarfedilmek üzere vakfedip, mütevelliliğine Emirülhac Mehmet Ağa b. İsmail'i tayin etmişti (KŞS., 29, 132/1; KVGMA, Kara Kaplı Vakfiye Defteri, 216/1, H. 1232/M. 1817).

1818 yılında Muhassıl Seyyit Mehmet Emin Efendi'nin hizmetçilerinden Kemahlı Bilal Ağa b. Hasan Ağa, bin sekiz yüz kuruşunu Maraş'ta yaptırdığı caminin görevlilerine, tamirine ve diğer masraflarına, Leymosun'daki Zincirlikuyu Camisi etrafında bulunan su kuyularının temizlenmesi ve su yollarının tamirine ve diğer ihtiyaçlarına onu on bir buçuk hesâbı üzere vakfedip, Haydar Paşa Camisi Müderrisi Mehmed Efendi b. Abdullah'ı müteveli tayin etmişti (KŞS., 29, 209/1).

Lefkoşa mahkemesinin su ihtiyacı da çoğu zaman hâkimlerin açtırdıkları su kuyuları sayesinde karşılanıyordu. 1806 yılında mahkeme naibi bulunan Eseyit Hâfız İbrahim Ethem Efendi Lefkoşa dışında kazdırdığı kuyudan çıkan suyu mahkemeye getirebilmek için, fazlası Ayasofya Camisine bırakılması karşılığında vakıf su yolunu kullanma izni almıştı (KŞS., 26, 12/3).

Kıbrıslıların Kurdukları veya Yardımda Buldukları Su Vakıfları

Vakıf kurabilmek herşeyden önce ekonomik durumla ilgili olduğundan birçok zengin Kıbrıslı'nın var olan vakıf suyunun devamını sağlamaya çalıştıkları izlenmektedir. Burada belirtilmesi gereken husus, yapılan desteğin evlerde veya işyerlerinde ihtiyaç duyulan su, açılan kuyu sularını getirmek için vakıf su yollarına yapılan destekle bağlantılıdır.

Lefke bölgesi denize kadar uzanan verimli tarlaları ile Kıbrıs'ın önemli tahıl üretim merkezlerinden biriydi. Hâsıl olan tahılın öğütülmesi için birçok değirmen ve su gerzleri inşa edilmiştir. Bunlardan başka narenciye bahçelerini sulamak üzere Trodos dağından gelen su hendeklerle tüm şehre dağıtılmıştır. Lefke'ye gelen su, Elhac Ali Efendi b. Ebubekir Efendi tarafından kurulan vakıf kapsamında inşa edilmiştir. Elhac Ali Efendi 1690 yılında satın aldığı hamam ve Muratasa deresinde olan hakkını bahçelerin "*hakk-ı şirbi*" (Pakalın, 1990, 357, *Hakk-ı şirb*, su içmek, ekin veya hayvan sulamak için sudan faydalanma nöbeti anlamına gelmektedir) için sekiz saatlik hakkını kurduğu vakfa ayırmış ve su kemerleri inşa ettirerek bahçelerde kullanılan suyun dağıtımını kolaylaştırmıştır (Yıldız, 1996, 98; Gazioğlu, 2000, 251-252).

1773 (H. 1186) yılında Lefkoşa'nın Ömeriye mahallesinden Hacı Ahmet b. Recep, Unpazarı mahallesindeki dükkânını müstemilatıyla birlikte kendi parasıyla tamir ettirdiği Sünbülî Çeşmesi'nin su yollarında meydana gelecek bozulmalarda kullanılmak üzere vakfetmiş ve Hırsofi'nin Malatya köyü imamı Mustafa Efendi b. Hüseyin'i mütevellî tayin etmişti. Dükkan "*icâre-i sahiha*" ile kiralanarak hâsıl olacak gelire çeşmenin su yolları gerektiğinde tamir edilecekti (KVGMA., KKVD, 122/1).

Lefkoşa'nın Ömeriye Mahallesi'nden Yasakçızade Yusuf Ağa b. Ali vefat ettiğinde, ölmeden önce malının 1/3'ü vakfetmek üzere Bakkalbaşı Hacı Hüseyin Ağa b. Mehmet'i vasi tayin etmişti. Bakkalbaşı Hacı Hüseyin Ağa b. Mehmet bu durum için Şevki Efendi b. Hacı Halil Efendi ve İbrahim Efendi b. Perdahtcı Ali'yi şahit göstermiş ve durum mahkemece kabul edilmişti. Bakkalbaşı 16.516 kuruşu varislerden aldıktan sonra önce bunun 6.516 kuruşunu bazı vakıflara harcamış, kalan 10 bin kuruşunu da istirbah ederek mütevellisine yıllık 150 kuruşluk tevliyet hakkına, kalanını da Silahtar suyunun su yolları ile Eğlence köyündeki çeşme ve Tuzla yolundaki çeşmenin tamirlerine vakfederek kendisini mütevellî tayin etmişti (KŞS., 47, 148/1, H. 1283/M. 1866-1867).

1863-1864 (1280) yılında Dağ kazasında Lakadamy köyünde bulunan evkaf sularını toplam 34 ayrı kişi tarla ve bahçe sulama amacıyla belirli saatlerle kullanım için "*icare-i vahide*" (Ömer Hilmi Efendi, 2003, 42-43) ile kiralamıştı. Bu vakıf suyunu kiralyanlar Mehmed Efendi b. Hacı Hüseyin (117, 5), Münîb Efendizâde kerîmesi Emine Hanım (27 saat 45 dakika), Emetullah Hanım (27 saat 45 dakika), Çoban Mehmed oğlu Ahmet (6 saat), Halil b. Hasan (6 saat), Mihail v. Zandi (6 saat), Haralanbo v. Mihail (5 saat), Hacı Gavril v. Zandi (6 saat), Hacı Dimitri oğulları Mihail ve Haralanbo (6 saat), Dimitri v. Hacı Mihail (12 saat), Ahmed b. Abdullah (2 saat), Hasan ve Hüseyin bin İsmail (4 saat), Hacı Hristoğlu v. Luizi (6 saat), Maryana bint-i Penai (3 saat), Hacı Haralanbo v. Nikola (11 saat), Kiryaki ve kız karındaşı Resino (2 saat), Nikola v. Ligorî (1 saat), Praşoko bint-i Ligorî (1 saat), Eftemyo v. Hacı Sava (3 saat), Hacı Kiryako v. Hacı Ebkerî (5 saat), Hâfız Hüseyin Efendi b. Halil (4,5 saat), Mustafa b. İbrahim (4,5 saat), Efrosni bint-i Mihail (3 saat), Luizi v. Antoni (3 saat), Maro bint-i Antoni (2 saat), Savi v. Yorgi (3 saat), Haralanbo v. Hacı Gavril (3 saat), Penai bint-i Ferağnosya (3 saat), Hristoğlu v. Nikola (2 saat), Yorgancı Hacı İbrahim ve karındaşı Ahmed (6 saat), Pâpûşcu Mehmed ve karındaşı (6 saat) idi (KVGMA., Küçük Vakfiye Defteri, 28/1).

Bunlardan başka Mustacizâde (1806), Piskopulu Hacı Keleş Efendi (1814), Köprülü Hacı İbrahim Ağa (1825), Hacı İsmail Ağa (1838), Mesut Hasbi Efendiler ve daha birçok kişi kendi adlarında kurdukları vakıflar içerisine adanın muhtelif bölgelerinde olan su haklarını vakfederek

halkın su ihtiyaçlarına çare olmaya çalışmışlardır (Gazioğlu, 2000, 252).

Vakıf Su Yollarının Tamiri

Kıbrıs'ta su vakfi kurmak ve var olanlara maddi yardımda bulunmak önemli olduğu gibi mevcutların devamını sağlamak da ayrıca bir ehemmiyet arz etmektedir. Bu anlamda daha önce kurulmuş bulunan su vakıflarının aksamalarının bozulan bölümlerinin yenilenmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktaydı. Mahkeme kayıtlarında özellikle vakıf su yollarının tamirine dair çok sayıda hüküm bulunmaktadır. Vakıf suları tamir kayıtlarında tamir veya yenileme masrafları mütevellilerin talebi doğrultusunda vakıf gelirlerinden karşılanmaktaydı. Harcamalar eskiden beri alınan gelirlerden olduğu gibi vakfa yeni bağlanan gelirlerden de karşılanabilmekteydi.

Su yollarının zamanla bozulmaları halkın su ihtiyacını karşılamasını zorlaştırmaktaydı. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu'nda uzak bölgelerden şehirlere getirilen suların su yollarının yenilenmesi, tamir edilmesi ve temizlenmesi, üzerinde önemle durulan hususlardan olmuştur. Bu durum su yollarıyla ilgili bir teşkilatın oluşmasını sağlamıştır. Suyolculuk mesleği bu teşkilat içinde en önemli görevlerdendir. Suyolcular, suyun kaynağından itibaren başlayarak kanal ve künklerle yerleşim birimlerine getirilmesi, suyollarının yapılması, bozulan suyolları ve çeşmelerinin onarılması, suların çeşmelere düzenli akıtılması ve benzeri hizmetleri ifa eden görevlilerdir (Martal, 1989, 1587).

Suyolcularının su vakıfları yönünden önemli sayılması dolayısıyla bu görevlilere vakfiyelerde ödemeler yapılması hükme bağlanmıştır. Kıbrıs muhassılı Süleyman Efendi (1766) Lefkoşa halkının su ihtiyacı için su kuyuları kazdırmış ve bunlara bağlı bir de çeşme yaptırmıştı. Bunların bakım ve tamiri için de şehirdeki dükkanını vakfederken bu işle ilgilenecek suyolcusuna ayda 20 para verilmesini vakfiye şartı olarak belirtmişti (KŞS., 19, 27/1).

Aralık 1834 (Şaban 1250) tarihinde Lefkoşa'ya gelen içme suyunun kale haricinde bulunan ve tamire muhtaç olan yollarının temizlenmesi ve ıslahı için yapılan çalışmada suyolcuya 43 günlük çalışma için 129 kuruş ödenmişti (KŞS., 35, 157/1).

Suyolcuları sadece su yollarının tamir ve bakımından sorumlu değildir; aynı zamanda sularla ilgili ortaya çıkan sorunlarda bilirkişilerle birlikte tespitlerde bulunarak mahkemelerin adaletli tecelli etmesini de sağlarlar. Örneğin Lefkoşa'nın Arap Ahmet Paşa Mahallesi'nden Ramazan Çelebi b. Hüseyin kendi evine getirdiği vakıf suyuna karşılık yaptırdığı su kuyularındaki mevcut su miktarı bilirkişiler ve Lefkoşa'da bulunan hassa suyolcular Ahmed b. Abdullah ve Hristofi v. Gavrail tarafından belirlenmişti (KŞS., 9, 53/5, H.1130/M. 1717).

Tablo 2. Kıbrıs'ta Görev Yapan Suyolcular

Adı	Görev Aldığı Vakıf	Ücreti	Tarihi	Kaynak
Cafer Bey	-	-	H. 1 Muharrem 1046/M. 5 Haziran 1636	KŞS., 4, 160/4
Komi	-	-	H. 15 Zilhicce 1125/M. 2 Ocak 1714	KŞS., 8, 21/1
Ahmed b. Abdullah	-	-	H. 1 Muharrem 1130/M.5 Aralık 1717	KŞS., 9, 53/5
Hristofi v. Gavrail	-	-	H. 1 Muharrem 1130/M. M.5 Aralık 1717	KŞS., 9, 53/5
Mehmed	-	-	H. 21 Zilkade 1132/M. 24 Eylül 1720	KŞS., 10, 50/1
Süleyman	-	-	H. 9 Muharrem 1140/M. 27 Ağustos 1727	KŞS., 13, 30/4

Süleyman	Lefkoşalı Hacı İsmail Ağa b. Hacı Ramazan Ağa'nın vakfına ait Ayasofya Câmî'-i Şerifinde	Günlük 2 çürük akçe	H. 1 Receb 1141/M. 31 Ocak 1729	KVİA., Küçük Vakfiye Defteri, 112/1
Yorgi	Lefkoşalı Hacı İsmail Ağa b. Hacı Ramazan Ağa'nın vakfına ait çeşmelerde	Günlük 4 çürük akçe	H. 1 Receb 1141/M. 31 Ocak 1729	KVİA., Küçük Vakfiye Defteri, 112/1
Hacı Süleyman	-	-	H. 29 Cemaziyelahir 1163/M. 5 Haziran 1750	KŞS., 16, 225/2
Elhac Ali	-	-	H. 6 Ramazan 1159/M. 22 Eylül 1746	KŞS., 17, 58/2
Hasan	-	-	H. 6 Ramazan 1159/M. 22 Eylül 1746	KŞS., 17, 58/2
Ahmet	-	-	H. 6 Ramazan 1159/M. . 22 Eylül 1746	KŞS., 17, 58/2
-	Muhassıl Süleyman Efendi'nin yaptırdığı Lefkoşa'da çeşme ve su yolunda	Aylık 20 para	H. 1 Receb 1180/M.3 Aralık 1766	KŞS., 19, 27/1
Hasan	-	-	H. 5 Şevval 1180/M. 6 Mart 1767	KŞS., 19, 45/1
Süleyman b. Mustafa	-	-	H. 1 Zilhicce 1203/M. 23 Ağustos 1789	KŞS., 19, 153/2
Mustafa	-	-	H. 29 Receb 1184/M. 18 Kaim 1770	KŞS., 20, 14/3
Hacı Ali	-	-	H. 6 Cemaziyelevvel 1184/M. 28 Ağustos 1770	KŞS., 20, 28/1
Koca Elhac Mehmet	-	-	H. 29 Cemaziyelevvel 1210/M. 11 Aralık 1795	KŞS., 21, 322/2
-	Saray arıkları için	8 kuruş 10 para	H. Muharrem 1222 /M. Mart 1807	KŞS., 25, 34/4
Usta Süleyman	-	-	H. 5 Rebiülâhir 1230/M. 17 Mart 1815	KŞS., 28, 250/3
-	Seyyid Elhac Mehmed Ağa vakfiyesi	Yıllık 49 kuruş	H. 29 Şevval 1232/M. 11 Eylül 1817	KŞS., 29, 169/2
-	Muhassıl Ali Rûhi Efendi'nin Lefkoşa'da Abdi Çavuş Mahallesi'nde yaptırdığı cami vakfi	Günlük 4 akçe	H. 5 Cemâziyelâhir 1243/M. 24 Aralık 1827	KŞS., 33, 28/1
-	Lefkoşa'ya gelen vakıf suları	43 gün 129 kuruş	H. 13 Şaban 1250/M. 15 Aralık 1834	KŞS., 35, 112/1
Ali	-	-	H. 14 Rebiulahir 1260/M. 3 Mayıs 1844	KŞS., 39, 140/1

İsmail Ağa	-	-	H. 21 Cemaziyelahir 1286/M. 28 Eylül 1869	KŞS., 49, 179/1
Hacı Ahmet	-	-	H. 9 Zilkade 1288/M. 20 Ocak 1872	KŞS., 50, 142/2
Ali Dayı			H. 22 Cemaziyelevvel 1290 /M. 18 Temmuz 1873	KŞS., 51, 100/2
-	Cafer Paşa Evkafında	İki suyolcudan birine günlük 4, diğerine 3 akçe	H. 28 Şevval 1280 /M. 6 Nisan 1864	KVİA., Küçük Vakfiye Defteri, 11/1

Su vakıflarının işleyişinde yardımcı olan diğer görevliler nazır, kethüda, mühendisler, keşif memurları, korucular, çavuşlar, halife, bent memurları, çeşmeciler idi. Ancak bunlar daha çok İstanbul ve diğer büyük şehirlerin suları için geçerli görevlilerdi (Güneri, 1971, 70; Çelik, 2006, 307; Karataş, 2008, 393). Ancak Kıbrıs'ta incelenen belgelerde bu görevlilere rastlanılmamıştır. Muhtemeldir ki bu vazifeleri suyolcular yerine getirmekteydiler.

Vakıflara ait su yollarının gerektiğinde bakımlarının yapıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin 1677 yılında Cafer Paşa evkafından olup Esimof köyünde bulunan çiftliğe su götüren yollarının bozulması dolayısıyla mütevellî Recep Bey'in yapılacak keşif sonunda ortaya çıkacak neticeye göre bozulan kısımların vakıf gelirlerinden tamir edilmesi isteği mahkemece uygun bulunmuştu (KŞS., 5, 45/2, H. 1088/M. 1677).

Ebubekir Paşa tarafından kurulan büyük su vakfına gelir sağlayan çiftliklerde yaşayan reâyânın zamanla vergilerden dolayı perişan kalmalarından ötürü durumlarının düzeltilmesi için 1768 ve 1785 yıllarında iki ayrı dilekçe sunulmuştur. Çıkarılan fermanlarda Ebubekir Paşa'nın Tuzla ve Larnaka için yaptırdığı içme suyunun tamir ve bakım masrafları için vakfettiği çiftliklerin yirmi beş reâyâsından toplam verecekleri iki yüz dört buçuk kuruştan fazla bir para istenmemesi gerekirken kendilerinden yirmi beş reâyânın her birinden 25'er kuruş talep olunduğu, bu sebeple reâyâdan on dördünün çiftliklerden ayrıldığı, geriye kalan on birinin mevcut vergiyi ödemeye tahammülleri olmadığından vakfın kapanmasına yol açabileceği, hatta su yolundaki dört kemerin tamamıyla harap hale geldiği ve bunun için en az bin kuruş gerektiği anlaşıldığından vakıf mütevellisi ve nazırlarına çiftliklerin tekrar düzenlenip verimli hale getirilmeleri için hüküm yazılmıştı (KŞS., 19, 62/1, H. 1181/M. 1767-1768; KŞS., 21, 28/2, H. 1199/M. 1785-1786).

Ebubekir Paşa'nın su yollarının tamiri için Paşa Çiftliği 10 yılda bir kiraya verilmek suretiyle işletilmekte ve kira geliri su yolunun tamiratına harcanmaktaydı. Bu çiftlik 1855-1856'de (1274) yıllık 9.250 kuruşa ile Hilmi Efendi'ye (BOA., A.AMD., 85/76), 1867'de yıllık 20.000 kuruşa Tuzlalı İbrahim Efendi'ye kiralanmıştı (KVGMA., Atik Emirname Defteri, 4/1).

Bekir Paşa su kemerinin Hala Sultan Tekkesi civarında bulunan bir bendinin 1863 yılında sel sularından hasar görmüş ve tamirat için mühendis yüzbaşılardan Şükrü Efendi görevlendirilmişti (Soyel, 2009, 36).

Mehmet Paşa evkafından Lefkoşa'da bulunan vakıf çeşmelerinin su yolları tamiri ve yeni kazdırılan 8 kuyunun yüz otuz iki kuruşluk masraflarının vakıf gelirlerinden karşılanması sağlanmıştı (KŞS., 14, 127/2, H. 1144/M. 1731-1732).

Vakıf sularının tamir masrafları vakfa yeni sağlanacak gelirlerle de olabiliyordu. 1791 senesinde Mağusa kalesi yakınında Kızılkaya adlı bölgeden gelen vakıf içme suyunun tamir ve bakımı için vakıf kurucuları tarafından herhangi bir gelir tahsis edilmediğinden su yolunun bakımsızlığından şikâyet olunmuştu. Hatta halk yeterli su bulunmadığında oldukça perişan bir hale düşmüştü. Çözüm olarak da adı geçen sudan Korkut Hamamı'na belirli bir miktar su verile-

rek elde edilecek gelirle su yolları ve çeşmelerin tamiri sağlanmıştır. Ayrıca bu işle ilgilenen su yolcuya da aylık altmış para ücret ödenmişti (KŞS., 21, 177/3, H. 1205/M. 1790-1791).

Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesinden şehbender Esseyit Ömer Efendi b. Esseyit Ali kendi parasından 500 kuruşu Haydarpaşa camii avlusunda bulunan ahalinin abdest almak için getirilen suyun yol tamiri masraflarına harcanması için vakfetmişti. Esseyit Ali onu onbir buçuk (% 15) üzere gelir elde edilecek olan paradan aylık 20 kuruşunun su yolu tamirine ve suyla ilgilenen kişiye de aylık üçer kuruş verilmesini ve geriye kalanının mütevellilerle olanlara bırakılmasını şart koşmuştu (KŞS., 41, 148/2, H. 1264/M. 1848).

Vakıf sularının, yol, çeşme, kuyu vb. gibi aksamlarının tamirleri son dönemde yapılan düzenlemelerle Evkaf Sandıkları'ndan da karşılanmaya başlanmıştır. Özellikle Lefkoşa şehrine su getiren Arap Ahmet Paşa ve Silahtar su vakıfları bu anlamda desteklenmiştir. 1863 yılında yolları bozulan ve tamire muhtaç olan Arap Ahmet Paşa su yolunun tamiri için özel bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonun çalışmaları sonunda bakım ve onarım için nelerin gerekli olabileceğinin ortaya çıkarılması istenilmişti. Bu amaçla mühendisler tarafından yapılan keşif masrafı olan 500 kuruş Evkaf sandığından karşılanmıştır (KVGMA., Atik Emirname Defteri, 180/1).

Arap Ahmet Paşa suyunda 1860'lı yıllarda hem kaynağının hem de su yollarının bozulması dolayısıyla bakım ve tamire ihtiyaç duyulmaktaydı. Fakat vakıf gelirleri tamir için gerekli 30.000 kuruşluk masrafı karşılamaya kâfi gelmediğinden bu miktarın yarısının su sahiplerinden, diğer yarısının da Evkaf Sandığı'ndan karşılanması emredilmişti. (KVGMA., Atik Emirname Defteri, 48/1; BOA., TŞR.KB.UM., 236/56) Alınan emir üzerine Kıbrıs Mutasarrıflığı'ndan Kıbrıs Evkaf Müdüriyeti'ne yazılan yazıda 12.134,5 kuruşun bir an önce verilmesi gerektiği bildirilmişti (KVGMA., Atik Emirname Defteri, 49/1).

1875 yılında da benzer biçimde vakıf su kuyuları tamir masrafları Evkaf Sandığı'ndan karşılandıktan sonra gerekli tahsilat sağlanmış ve 4.975 kuruş Sandığa yatırılmıştı (KVGMA., Küçük Vakfiye, 140/1).

Su Vakıflarıyla Yaşanan Sorunlar ve Müdahalelerin Önlenmesi

Kıbrıs su vakıflarıyla ilgili ortaya çıkan en önemli sorun vakıfların ortadan kalkmasına sebep olabilecek müdahalelerin engellenememesiydi. Adada en önemli hususlardan biri su olduğundan buna ilişkin vakıfların devamı ayrı bir önem taşımaktaydı. Dolayısıyla su vakıflarının zararına yapılan müdahalelerin engellenmesi merkezî hükümet ve Lefkoşa mahkemesi tarafından sıklıkla dile getirilen bir husustur.

Bu konuya dair ilk örneklerden biri Mustafa Paşa evkafına ait suya müdahaleyle ilgilidir. Lefkoşa'da Darüssaade Ağası Yusuf Ağa nezaretinde bulunan Mustafa Paşa evkafından olup Ömeriye camiine vakfedilen suya Kıbrıslı Mustafa adlı çorbacı kendi gelirlerinden on adet kuyu kazdırmış ve çıkan suyun yarısını camiye, diğer yarısını da kendi hanesine aktarmıştır. Ayrıca vakfa her yıl 360 akçe ücret ödeyen Mustafa su yollarını da kendi gelirlerinden tamir ettirmiştir. Bu sebeple vakıfla ilgili işlerde kendisine müdahale olunmaması talebini uygun bulunarak başkalarının müdahale edilememesi uyarısı yapılmıştır (KŞS., 5, 86/2, H. 1088/M. 1677).

Lefkoşa'da halkın en fazla faydalandığı sular Ayasofya ve Ömeriye camileri için şehre getirilen su vakıflarına aitti. Dolayısıyla bu sularla çoğu kişinin müdahalesi söz konusu olabiliyordu. Örneğin 1717-1718'de (1129) Ayasofya ve Ömeriye camileri mütevellilerin bazılarının suları başka hanelere sattıkları haber alınmış, ancak padişah beratı olmaksızın vakıf sularının dışarıya verilmesi yasak olduğundan, yaşanan durumun kesinlikle önüne geçilmesi istenilmişti. Zira sular uygun olmayan biçimde hanelere aktarıldığında zaman zaman camilere su gelmiyor ve ahali sıkıntı çekiyordu (KŞS., 9, 51/2).

Lefkoşa'da Korkut Efendi Hamamı sahibi Fatma Hatun, hamamına gelen suyun kuyularının temizliği için her yıl Haremeyn-i Şerifeyn mütevellilerine yedi kuruş ücret ödemekteydi. Ancak 1732 (Şevval 1144) yılında mütevellilerin fazla olarak 40 kuruş ücret talep etmeleriyle Fatma Hatun Divan-ı Hümayun'a arzuhal sunarak durumun düzeltilmesini istemişti. Konu ile ilgili yazılan fermanda vakanın mahkemede görülerek vakıf tarafına bir haksızlık yaşanmamasına özen gösterilmesi gerektiği açıklanmıştı (KŞS., 14, 87/2).

Girne kazasına bağlı Lapta köyünün suyu bölgede bulunan Haremeyni'-Şerifeyn evkafı mütevellisi tarafından idare edilmekteydi. Vakıf mütevellisince yönetilen su her üç yılda bir senedi yenilenmek suretiyle köyün kullanımına kiralanmaktaydı. 1786-1787 (H. 1201) senesinde senedin yenilenme zamanı geldiğinde yine eskiden beri olduğu üzere köy halkına kiralanması düşünülmüştü. Ancak köy halkından Hacı Kasım oğlu Abdurrahman ve Cin Hasan oğlu İbrahim'in kira bedelini yarıya indirmek istemişler, bu ise vakfi zarara uğratacağından şikâyet konusu olmuştur. Bu yüzden durumun mahkemede görülerek neden böyle davrandıklarının anlaşılması ve gerekirse cezalandırılmaları istenmişti (KŞS., 21, 80/1).

Bir başka örnekte de 1807 (H. 1222) yılında Mazhar Efendi Vakfı'na bağlı Piskopu'nun Koloş köyünde bulunan çiftliğin içme suyuna Moniyad köyü halkının suyu keserek köylerine aktarmaları dolayısıyla vuku bulan şikâyet üzerine vakıf suyunun korunması için ferman çıkarılmış, buna rağmen meydana gelen müdahalenin sürmesiyle ikinci bir ferman yazılması gereği ortaya çıkmıştı. Gönderilen ikinci fermanda Lefkoşa kadısı huzurunda görülecek mahkemelerin vakfın haklarının zedelenmeyerek sonuçlandırılması istenilmişti (KŞS., 26, 67/2).

Ayasofya Camii şadırvanına akan içme suyundan, suyun geçtiği Arap Ahmet Paşa mahallesi halkı ve bazı su sahipleri vakfiyede belirtildiği miktarlarda su almaktaydılar. Ancak hem mahalle halkından hem de su sahiplerinden bazıları evlerine vakfiyede yazılı olan hakk-ı mecrâlarına kanaat etmeyip beşer masura daha su istemişler ve hatta bazıları suyu kapatarak on bazıları da yirmi masura suyu kendi hisseleridir diyerek evlerine almışlardı. Bu ise camiye gelen suyun azalmasına yol açmıştı. Meydana gelen şikâyet üzerine verilen emirde hak sahiplerinin yerinde belirlenmesi ve bunun dışında kesinlikle fazla su verilmeyerek vakıf suyunun korunması istenmişti (KŞS., 32, 85/1, H. 1242/M. 1827-1828).

Girne'nin Vasilya köyünde bulunan ve fetihten beri Tûr-ı Sinâ'ya tâbi Aya Praşoki Manastırı'na ait olup Nurlu dağından çıkan Aya Valas adlı vakıf içme suyuna aynı köyden 1777 (1191) senesinde Hacı Ömer, 1815 (1230) ve 1840 (1256) senelerinde yine aynı köyden bazı şahıslar kendi tarlalarında kullanmak üzere müdahalede bulunmuşlardır. Üç ayrı tarihte de Divan-ı Hümayun'dan verilen fermanlarda adı geçen suyun vakıf tarafından fetihten beri kullanıldığı belirtilerek yerinde yapılacak yargılama ile vuku bulan müdahalenin önlenmesi ve suçluların cezalandırılması emredilmişti (KŞS., 38, 188/2).

1855 (Safer 1272) yılında Girne'nin Lapta köyünde bulunan Eski Cami'nin su ihtiyacı ve halkın bahçelerde ihtiyacı için kullandıkları sularına yine aynı köyden Hacı İbrahim ve Hasan adlı kardeşler kuyunun bulunduğu yere yakın bir alanda kiradıkları arazide açtıkları kuyular ve kanallarla mevcut cami kuyusundaki suyu gaspederek kendi kuyu bahçelerine aktarmışlardır. Hacı İbrahim ve kardeşi Hasan iddiayı reddetmişlerse de mahkeme tarafından bilirkişilerce yerinde kazılar yaptırılarak yürütülen muhakemede durumun belirtildiği biçimde meydana gelmekte olduğu açık biçimde ortaya çıkmış ve adı geçen kardeşler vakıf suyuna müdahaleden men olunmuşlardır (KŞS., 44, 50/1).

Kıbrıs'ta vakıf sularıyla ilgili ortaya çıkan sorunlar sadece vakıf sularına dışarıdan yapılan müdahaleler değildi. Vakıflar tarafından vakfa ait olmayan sulara yapılan müdahaleler de sorun teşkil edebilmekteydi. Bunlardan birinde Lefkoşalı Münibzade Mehmet Sadık, Baf kapısı yakınında sahip olduğu çiftliğe İncirli adlı yerden gelen sudan faydalanmaktayken 1787-1788 (1202) senesinde Ayasofya vakfı müteveli kaymakamı Esseyit Hüseyin Efendi'nin adı geçen

sudan caminin suyuna almak istemesi sonucu Münibzade Mehmet şikâyetçi olmuştu. Müştekinin Divan-ı Hümayun'a şikâyet dilekçesini sunmasından sonra durum müştekinin iddiası üzere eskiden beri kullanageldiği suyu ise mahallinde yapılacak yargılamayla müteveli kaymakamının müdahalesinin engelenmesi gerektiği açıklanmıştı (KŞS., 21, 214/1).

Benzer bir örnek de Seyyit Hacı Mehmet'in babasından kalan İpsomolof köyündeki akarsuya Cafer Paşa evkafı müteveli vekilinin zorla aldığı bir temessükle müdahalesi sonucu yaşanmıştır. Seyyit Hacı Mehmet, müteveli vekilinin kendisinden zorla aldığı bir temessükle suyu gaspettiğini iddia etmektedir. Seyyit Hacı Mehmet'in Divan-ı Hümayun'a yazdığı ve durumu açıklayan arzuhalı üzerine konuyla ilgili olarak Lefkoşa naibine, belirtilen akarsu eğer müştekinin iddia ettiği gibi babasından kalan mülkü ise “*bu makûle su nizâ'ında i'tibâr-ı kadîme olduğundan*” hareketle mahallinde mahkemece görülecek davalarında eskiden beri nasıl yürütülmüşse ona göre hareket edilmesi gerektiği açıklanmıştı (KŞS., 24, 127/1).

Yapılan tahkikat ve muhakemede Cafer Paşa vakfı mütevellicesi Halil kızı Nimeti Hatun ise vakfa ait olduğunu ileri sürdüğü vakıf arazisi ve sularını Seyyit Elhac Mehmet Efendi b. Elhac Mahmut'un gaspettiğini iddia ederek şikâyetçi olmuştu. Ancak mahkemede görülen davalarında Seyyit Elhac Mehmet Efendi b. Elhac Mahmut'un tasarrufunda bulunan akarsular ve arazilerin 35 yıldır babasından intikal eden mülkü olduğunu kanıtlamasıyla mahkemece Cafer Paşa vakfı mütevellicesi Halil kızı Nimeti Hatun'un iddiasının geçersiz olduğu anlaşılmıştır (KŞS., 26, 74/2)

Vakıf Su Yollarıyla Ortak Çalışma

Kıbrıs'ta su kaynakları sınırlı olduğundan ortaya çıkan suları kentlere ve hanelere ulaştırmak eskiden beri büyük bir külfet oluşturmaktaydı. Dolayısıyla yeni ortaya çıkan suları hanelere getirmek için hâlihazırda mevcut su yollarını kullanmak en sık kullanılan yöntemdi. Bu usul Kıbrıs'ta özellikle Lefkoşa Kalesi dışında kazılıp ortaya çıkarılan yeni suları kale içindeki hanelere nakil amacıyla kullanılmaktaydı. Bu bazen vakıf suyunun getirilmesi için şahıs su yolunun kullanımı, bazen de şahısların kendi sularını getirmek için vakıf su yollarını kullanmaları şeklinde görülmekteydi. Ancak en sık görüleni, şahısların vakıf su yollarını kullanma talepleri biçimindeydi. Böylesi durumda şahıslar mütevellinin izni doğrultusunda ve vakıf su yollarını kullanma karşılığında hakk-ı mecrâ (su yolu hakkı) ödemekle yükümlüydü. Şahıslar vakıf su yolunu kullanmak isterlerse hâsil ettikleri suyun fazlasını vakıflara da bırakırlardı.

Bu konuya dair ilk örneklerden birinde Mustafa Paşa evkafı dâhilinde bulunan Ömeriye Camii'ne vakfedilen suya Kıbrıslı Mustafa adlı çorbacı kendi gelirlerinden yeniden on adet kuyu kazdırarak ve çıkan suyun yarısını camiye, diğer yarısını da kendi hanesine aktararak su yoluna ortak olmuştur. Ayrıca vakfa her yıl 360 akçe mukataa veren Mustafa Bey su yollarını da kendi gelirlerinden tamir ettirmiştir. (KŞS., 5, 86/2, H. 1088/M. 1677).

Lefkoşa'nın Arap Ahmet Paşa mahallesinden Ramazan Çelebi b. Hüseyin İncirli köyü yakınında açtırmış olduğu kuyunun suyunu Lefkoşa ve Ayasofya evkafı mütevellisinin izniyle vakıf sularına dâhil ederek bir miktarını kendi hanesine almak istemişti. Mahkemeden görevlendirilen bilirkişiler vasıtasıyla Lefkoşa'ya gelen suyun 50 masurasının Ramazan Çelebi hanesine verilmesi kararlaştırılmıştı (KŞS., 9, 53/5, H. 1130/M. 1717-1718).

Ayasofya camisine gelen vakıf suyundan Lefkoşa'nın Karamanzade mahallesinde Esfarzade hanesi olarak bilinen hanede oturanlar 1708 yılından beri bu sudan kale dışında üç adet su kuyusu kazdırma, buradan çıkacak suyun üç masurasını vakfa bırakma ve yıllık üç kuruş hakk-ı mecrâ karşılığında müteveli izniyle vakıf su yolunu kullanmaktaydılar. Ancak zamanla kuyular kurduğundan 1796 senesinde adı geçen hanede oturan Sergiz adlı zimmi bu su yolunu kullanamaz hale gelmişti. Sergizin aynı yerde altı yeni kuyu kazdırarak buradan çıkan on masura suyun yedisini vakfa bırakma ve senede üç kuruş hak-ı mecrâ karşılığında geriye kalan üç masura suyun kendi hanesine gidebilmesi için vakıf su yolunu kullanmasına izin verilmişti (KŞS., 21,

321/2, H. 1210/M. 1795-1796).

Kıbrıs Muhassılı Ali Ruhi Efendi Haremeyn Evkafı'na bağlı olarak Ayasofya ve Ömeriye camilerine gelen Lefkoşa Kalesi dışındaki su kaynakları çevresinde kazıdığı 35 kuyudan toplam 16 lüle (26 mm çapındaki bir borudan akan suyun debisine bir lüle denir (Çeçen, 1999, 59) su elde edilmiştir. Bu suyun Abdi Çavuş mahallesinde yaptırdığı camiye ulaştırılması için 16 lüle suyun 14 lülesini Haremeyn Evkafı'na bağışlayarak kalan 2 lülesini yeni yaptırdığı camiye ve Abdi Çavuş mahallesindeki evine götürmek için İbrahim Paşa mahallesindeki makamından alması Haremeyn Evkafı'nın Kıbrıs'taki kaymakamı tarafından kabul edilmişti (KŞS., 33, 29/1, H. 1243/M. 1827-1828; KVGMA., Kara Kaplı Vakfiye Defteri, 39/2).

Lefkoşa'nın Cami-i Cedit mahallesinden Topçu Yüzbaşı Mehmet Ağa b. Davut'un İncirli köyünde açtığı üç kuyudan çıkan suyun bir masurasını evine getirebilmek için kalan suyu Cami-i Cedit Vakfı'na bırakma şartıyla vakıf su yolunu kullanmasına izin verilmişti (KŞS., 39, 37/2, H. 1258/M. 1842).

1867 (1283) yılında Himmet Efendizâde Naim Efendi kendi hanesine su getirebilmek için Laleli camii vakıf suyu yolunu kullanmak istediğinde vakıf mütevellisi tarafından kendisine izin verilmişti (KVGMA, Küçük Vakfiye Defteri, 40/7).

Kıbrıs Su Vakıflarının Benzerleriyle Karşılaştırılması

Kıbrıs su vakıflarını ülkenin diğer bölgeleriyle karşılaştırmak gerektiğinde öncelikle benzerlikler üzerinde durmak icab eder. Zira vakıf, bir hayır ve hasenat uygulaması olduğu kadar hukukî bir akittir. Dolayısıyla Kıbrıs'ta kurulmuş bulunan su vakıflarını, hukukî boyutta, devletin diğer bölgelerindeki örneklerinden ayırmak mümkün değildir. Bu anlamda su vakfının kuruluşu, vakıfta görev yapacak görevlilere ödenecek ücretlerin saptanması, vakıflara ait suların hangi şartlarda kiraya verileceği, hangi şartlarda kullanılacağı, vakıfların nizamnameleri hüviyetindeki vakfiye kayıtlarında hükme bağlanmıştır (Şensoy, 2006, 117-120). Yine hukukî boyutta olmak üzere Kıbrıs su vakıflarının diğer kurumlar veya şahıslarla yaşadıkları sorunların çözümünde "kadimden beri", yani kişi veya vakıfların önceden kazanılmış haklarının korunması şeklinde yol izlenmekteydi ("bu makûle su nizâ'ında i'tibâr-ı kadîme olduğundan", KŞS., 24, 127/1; Şensoy, 2006, 121).

Kıbrıs su vakıflarının diğer bölgelerdeki vakıf sularla bir benzerliği de keşiflerle ilgilidir. Sularla ilgili keşifler, yeni bir kuyu kazılacağına (KŞS., 28, 149/2), bozulan su aksamının tamirinde (KŞS., 5, 45/2), su miktarının belirlenmesinde (KŞS., 9, 53/1), vakıf suyuna yapılacak katmalarda (KŞS., 33, 29/1), vakıf sularına yapılan müdahalelerde (KŞS., 44, 50/1), su yolunun nereden alınacağı (KŞS., 5, 86/2) gibi gerekçelerle yapılmıştır. Bu uygulamalar Kıbrıs'ta olduğu gibi ülkenin geneli için geçerli bir husustu. Keşifler Kıbrıs'ta su vakıflarında zaman zaman bilirkişi (ehl-i vukûf) olarak görevlendirilen suyolcular vasıtasıyla yürütülmüştür. Kıbrıs su vakıflarında belirtildiği üzere kullanılabilir diğer görevliler istihdam edilmemiştir (Çelik, 2000, 27-33; İlhan, 2008, 47-48).

Kıbrıs vakıf sularının diğer şehirlerdeki örnekleriyle bir başka benzerliği de vakıf sularına yapılan katmalarla ilgilidir. Hayır sahipleri tarafından vakıf sularının devamı ve gelişimi için İstanbul'da ve diğer bölgelerde, Kıbrıs'taki örneklerle açıklanan sistem uygulanmaktaydı (Çelik, 2006, 267). Kıbrıs su vakıfları su yollarına belirli ücretler ve katkılar şartıyla yapılan katmalarda uygulanan "hakk-ı mecrâ" usûlü İmparatorluğun diğer bölgelerinde uygulanan usûllerle büyük benzerlikler taşımaktadır (KŞS., 21, 321/2, H. 1210/M. 1795-1796; Tabakoğlu, 2006, 159; Karataş, 2008, 386). Su vakıflarına yapılacak katma miktarının belirlenmesinde, yani suyun vezninde diğer şehirlerin su vakıflarında olduğu gibi Kıbrıs'ta da çoğunlukla bilirkişi statüsünde çalışan suyolcular görev yapmaktaydı (KŞS., 9, 53/5; Zeybekoğlu, Çakır. & Özenç, 2007, 31). Yine bu anlamda suyun miktarının belirlenmesinde kullanılan ölçü birimleri de (nim çuvaldız,

çuvaldız, masura, kamyş, lüle) bütün ülkede kullanılan su ölçü birimleriydi (Çeçen, 1999, 55 vd.).

Kıbrıs vakıf sularına katma yapıldığı gibi belirli sürelerle kiralanması da mümkündür. Ancak bu vakıf mütevellisinin izni doğrultusunda gerçekleştirilebilir. Müteveli izni olmadan yapılacak kiralama kanuna aykırı kabul edilmiştir (KVGMA., Atik Emirname Defteri, 45/2). Vakıf sularından kiralama sadece Kıbrıs'ta değil neredeyse fazla suyu bulunan bütün vakıflarda görülen bir uygulamadır. Yine bu uygulamada verilecek suyun miktarı suyolcular tarafından belirlenmekteydi (Çelik, 2006, 276-282).

Kıbrıs su vakıflarının işleyişinde karşılaşılan bir başka benzerlik de vakıfların su aksamlarıyla ilgilidir. Kıbrıs su vakıflarında su tesisi olarak kuyular, bendler, havuzlar, kemerler, ıskaralar, sedler, maksemeler, savaklar diğer bölgelerdeki su tesisatlarında görülen sistemlerle benzerlik taşımaktadır (Tabakoğlu, 2006, 178; Zeybekoğlu vd., 2007, 30; Karataş, 2008, 386 vd).

Su vakıfları belirli grupların, özellikle de esnaf teşkilatının faydalanması amacıyla da oluşturulabiliyordu (Şensoy, 2006, 115; Çelik, 2006, 288). Ancak Kıbrıs'ta bir vakıf suyunun bu şekilde tahsisine rastlanılmamıştır.

Sonuç

Osmanlı yönetimi boyunca Kıbrıs'ta en büyük su vakıfları adaya atanan beylerbeyi/mütesellim/muhassıl bulunan valilerce kurulmuştur. Arap Ahmet Paşa, Cafer Paşa, Ebubekir Paşa, Silahtar Mustafa Paşa gibi valiler, ada halkına sadece adaletli bir idarede sunmaya çalışmamışlar, halkın en önemli ihtiyacını kendi gelirlerinden kurdukları su vakıflarıyla karşılamaya gayret etmişlerdir. Ayrıca ada halkından ekonomik açıdan varlıklı olanlar da mevcut vakıfların devamını sağlamak üzere su vakıflarına bağışlar yapmışlardır. Bazıları da vakıf su yollarını kullanmak üzere yardımlarda bulunmuşlardır.

Kıbrıs'ta su vakıflarıyla şahıslar arasında yaşanan sorunlar ise çoğu zaman vakıfların lehine neticelendiği ortaya çıkarılan bir diğer sonuçtur. Bu ise devletin su vakıflarının zarar görmesini engelleme ve devamlarını sağlama politikasının bir göstergesidir.

Kıbrıs su vakıfları ile ilgili ortaya çıkarılan bir diğer sonuç ise, ülkenin diğer bölgelerindeki örnekleriyle hukukî altyapı, kuruluş, işleyiş, yaşanan sorunların çözümü bakımından büyük benzerlikler taşıdığı olmuştur.

Tablo 3. Kıbrıs Su Vakıfları

Su Vakfı Kuranlar veya Vakfa Yardım Edenler	Vakfın veya Yardımın Değeri	Vakfın Bulunduğu Bölge	Tarihi	Kaynak
Beylerbeyi Cafer Paşa b. Abdülmenan	Yermasoya ve Putakya köylerinde; 1. Akarsuyuyla birlikte 1000 dönüm tarla, 2. Akarsuyuyla birlikte hudutları belirli mezra ve araziler, 3. 100 dönüm tarla, zeytin ağaçları, 4. Sularıyla birlikte 16 ev, 5. Akarsuyuyla birlikte bahçe	Mağusa'ya götürdüğü akarsuyun su yolu masrafına	H. 1001/M. 1599-1600 H. 1016/M. 1607-1608	BOA., 2000, 203-205; Altan, 1986, 471.
Baf Sancakbeyi Ebubekir b. Ebubekir Bey	1. Ktima kasabasında 1 hamam, 1 kahvehane, 2. Cami-i Şerif Mahallesi'nde 1 bahçe, 2'şer katlı 2 ev, 3. Pazarortası mevkiinde 1 kilise (mahzen olabilecek) ve muhtelif dükkanlar, 4. Kuruka, Hulu, Limona, Kato Panaya, İpşatı, Koloni ve Malunda köylerinde fethinden sonra devletten satın aldığı su basar ve kıraç tarlalar, 5. Finike, Pada, Fayda Platanissa, İksilihorya, Lazar ve Nada köylerinde harnub, pelit, zeytin ağaçları ile meyveli ve meyvesiz ağaçlar, 6. Ktima kasabasında devletten satın alınan Despotye denilen tarla, 7. Şironya köyünde Vasiliko adıyla bilinen sudan köye gelen su, 8. Akarsuyuyla birlikte Aya Frende adıyla bilinen tarla, 9. Falya mevkiinde Kalamiri adıyla bilinen akarsuyu ile birlikte bir kıta tarla, 10. Aşelya köyünde 1 su değirmeni ve bahçe, 11. Platanissa köyünde 1 su değirmeni, 12. Sendi köyünde 1 su değirmeni, Malunda köyünde 2 su değirmeni, su basar ve kıraç tarlalar, 13. Finike köyünde 1 su değirmeni, 1 yağ değirmeni, 14. Celocedra köyünde 1 su değirmeni, 15. Petavropo köyünde Şildon adıyla bilinen 1 su değirmeni, 16. Tuzla Kokkina köyünde akarsuyuyla birlikte 1 kıta arazi, 17. İşa köyünde akarsuyuyla birlikte 1 kıta arazi, 18. Piryan köyünde akarsuyuyla birlikte 1 kıta arazi.	Baf Kazası	H. 1001/M. 1592-1593	Altan, 2003, 586; BOA., 2000, 201-202.

Elhac Ali Efendi	1. Bir hamam 2. Maratasa deresinde olan hakkı	Omorfo, Lefkoşa	H. 1102/M. 1690	Yıldız, 1996, 98; Gazioglu, 2000, 251-252
Muhassıl Elhac Ebubekir Paşa	1. Sarayönü Camii yanında 23 dükkan, 2. Tuzla'nın Arpere köyünde İstavros bahçesi yanından ve yine aynı bahçe önünden akan derenin üstünden, Fransız tercümanı bâğçesi üstünden ve yeniden açılan kuyulardan çıkan ve Tuzla merkez ve İskeleye gelen su, 3. Aynı suyun mecrâsı altında Kolonbo denilen mahalde ağaçları, bağı ve bahçesiyle birlikte 37 dönüm arazi ve dahilindeki buğday değirmeni, 4. Aynı suyun yolu altında Tuzla kasabasına yakın Aya Yorgi Manastırı yakınındaki köprü'nün karşısında bulunan buğday değirmeni, 5. Muhassıl sarayına bitişik vakfedilen dükkanların ardında inşa edilen büyük bir köşk, 6. 1.000 zirâ avlu (duvar ve müştemilatıyla), 7. Tuzla'nın Arpere köyünde vakfedilen bahçeye bitişik inşa edilen 12 oda ve bir ahırdan oluşan çiftliği (bütün müştemilatıyla).	Tuzla	H. 12 Rebiulevvel 1161/M. 12 Mart 1748	KSS., 17, 97/1; KSS., 17, 100/2
Hacı Ahmet b. Recep	1. Unpazarı'nda bulunan bakkâl dükkânın icâre-i sahiha ile kira bedeli	Lefkoşa	H. 14 Şevval 1186/ M. 8 Ocak 1773	KVİA., Kara Kaplı Vakfiye Defteri, 122/1
Muhassıl Silahtar Mustafa Paşa	-	Lefkoşa	1796-1798	KSS., 28, 149/2; Çevikel, 2000, 338.
Muhassıl Hüseyin Ağa	1. İncirli köyünde 113 su kuyusu, 2. Lefkoşa'ya akan sudan 10 masura su hakkı, 3. 500 kuruş	Lefkoşa	H. 1216/M. 1801/ 1802	

Lefkoşa Naibi Eseyit Hâfiz İbrahim Ethem Efendi	Su kuyusundan alınacak fazla su Ayasofya camiine	Lefkoşa	H. 1220/ M. 1806	KŞS., 26, 12/3
Muhassıl Mehmet Emin Efendi	1.500 kuruş	Lefkoşa, Tuzla yolu, Girne	H. 1232/M. 1817	KŞS., 29, 132/1; KVGMA, Kara Kaplı Vakfiye Defteri, 216
Kemahlı Bilal Ağa b. Hasan Ağa	1.800 kuruş	Leymosun	H. 1233/M. 1818	KŞS., 29, 209/1
Yasaqızad e Yusuf Ağa b. Ali	16.516 kuruş	Silahtar suyunun su yolları ile Eğlence köyündeki çeşme ve Tuzla yolundaki çeşmenin tamirlerine	H. 19 Muharrem 1283/M. 3 Haziran 1866	KŞS., 47, 148/1

KAYNAKÇA

Araştırma Eserleri

- Akgündüz, A. (1988). *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*. Ankara: TTK. Yayını.
- Altan, M. H. (1986). *Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi (1571-1974)*, I. Lefkoşa: Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yayını.
- Altan, M. H. (2001). *Kıbrıs'ta Türk Malları, III*. Lefkoşa: Karataş Yayınevi.
- Altan, M. H. (2003). *Kıbrıs'ta Türk Malları, II*. Lefkoşa: Yeni Avrasya Yayınları.
- Ateş, İ. (1987). *Kanuni Sultan Süleyman'ın Su Vakfıyesi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.
- Bağışkan, T. (2005). *Kıbrıs'ta Osmanlı-Türk Eserleri*. Lefkoşa: Mavi Basın Yayını.
- Berki, A. H. (1962). "Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahı". *Vakıflar Dergisi*, 5, 127-128. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını.
- BOA., (2010). *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.
- Cobham, C. D. (1908). *Excerpta Cypria: Materials for a History of Cyprus*. Cambridge: Cambridge University Press".
- Çeçen, K. (1999). Osmanlı Suyollarında Künkler, Debi Ölçme Tertibatı ve Su Terazileri". *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doruğu 16. YY. Teknolojisi*, 55-70. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Çelik, G. (2000). *İstanbul Su Külliyyatı, Vakıf Su Tahlilleri: Su Hukuku ve Teşkilâtı*. İstanbul: İSKİ Yayınları.
- Çelik, G. (2006). "İstanbul Kaynak Sularında Teşkilat ve İşleyiş". *Suyu Arayan İstanbul*. 267-312. İstanbul: İSKİ Yayınları.
- Çevikel, N. (2000). *Kıbrıs Eyaleti, Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)*. Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Basımevi.
- Çoruh, H. (2008). *II. Mahmud Döneminde Kıbrıs'ın İdari, İktisadi ve İçtimai Yapısı (1808-1839)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Demiryürek, M. (2011). "Kıbrıs Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Kıbrıs'ta Kurulan Para Vakıfları (Vakf-ı Nükud)". *Turkish Studies*, 6/1, 941-960.
- Dinç, G. (2010). *Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs (1800-1839)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Dündar, R. (1998). *Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Erdoğan, M. A. (2008). "Osmanlı Kıbrıs'ında Su Tedariki (1570-1640)". *Kıbrıs'ta Osmanlılar*, 250-265. Lefkoşa-Kıbrıs: Galeri Kültür Yayını.
- Erdoğan, M. A. (2009). "Kıbrıs'ta İlk Osmanlı Evkafı: Sultan II. Selim'in Lefkoşa Sur İçindeki Selimiye Camii ve Selimiye Medresesi'nin Mali Kaynakları". *Kıbrıs'ta Osmanlılar II*, 58-64. Lefkoşa-Kıbrıs: Galeri Kültür Yayını.
- Erdönmez, C. (2004). *Şer'iyye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839-1856)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Gazioğlu, A.C. (2000). *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878), 308 yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış*, Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP).
- Güneri, H. (1971). "Vakıf Sular ve Su Vakıfları". *Vakıflar Dergisi*, IX, 67-79. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Gürkan, H. M. (2000). *Tarih İçinde Kıbrıs*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayını.
- Halil, S. (1967), "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi". *Belgeler*, S. IV/7-8, Ankara: TTK. Yayını, 1-33.
- Hill, G. (1952a). *A History of Cyprus*, vol. I. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hill, G. (1952b). *A History of Cyprus*, vol. IV. Cambridge: Cambridge University Press.

- İlhan, (2008). "Osmanlı Su Yollarının Sevk ve İdaresi". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 27/44, 41-66.
- Jennings, R. (1993). *Christians and Muslim in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World (1571-1640)*. New York: New York University Press.
- Kara, A.; Çelik, C. (2011). "Kıbrıs'ta Vakıf Denetim Sorunu". *History Studies*, 3/3, 161-175.
- Karataş, (2008). "Bursa Suları ve Su Vakıfları". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/2, 379-417. Bursa.
- Kazıcı, Z. (1985). *İslâmî ve Sosyal Açısından Vakıflar*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Köprülü, F. (1942). "Vakıf Müessesesinin Hukukî ve Mâhiyeti ve Tarihi Tekâmülü". *Vakıflar Dergisi*, 2, 1-13. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını.
- Luke, H. (1989). *Cyprus Under The Turks (1571-1878)*. London: C. Hurst, & Company Press.
- Martal, A. (1989). "XVI. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Su Yolculuk". *Belleten*, LII, 205, 1585-1654. Ankara: TTK.
- Ömer Hilmi Efendi. (2003). *Ahkâmü'l-Evkâf*. Lefkoşa: Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yayını.
- Özçelik, S. (2003). "Tanzimat Öncesinde Girne Kazası (Temettuat Defterlerine Göre)". *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXII, 34, 35-81. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını.
- Özkul, A. E. (2005). *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi (1726-1750)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özoran, B. R. (1982). "Kıbrıs Adasında Bekir Paşa Vakfı". *Vakıflar Dergisi*. 16, 27-29. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını.
- Öztürk, N. (1983). *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını.
- Pakalın, M. Z. (1990). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Purcell, H. D. (1968). *Cyprus*. New York: Praeger Press.
- Soyel, N. T. (2009). *Kuzey Kıbrıs'taki Tarihi Su Değirmenleri ve Kırsal Peyzajın Parçası Olarak Korunmaları İçin Öneriler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Soyel, N. T., & Ahunbay Z. (2011). "Kuzey Kıbrıs'taki Tarihi Su Değirmenlerinin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri". *İTÜ Mimarlık, Planlama, Tasarım Dergisi*, 10/1, 105-115.
- Şensoy, F. (2006). "İstanbul'un Tarihi Vakıf Suları ve Kırkçeşme". *Suyu Arayan İstanbul*, 73-146. İstanbul: İSKİ Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2006). "Kırkçeşme Suları". *Suyu Arayan İstanbul*, 147-263. İstanbul: İSKİ Yayınları.
- Tosun, S. (2003). *Alâiyeli Bekir Paşa Vakıfları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Uçar, F. (2008). *Osmanlı Döneminde Bolu'da Paşa Vakıfları*. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bolu Halk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Wright, G. R. H. (1992). *Ancient Building in Cyprus*. Leiden: Brill.
- Yediyıldız, B. (1986). "Vakıf". *İslâm Ansiklopedisi*, 13, 153-172. İstanbul: MEB.
- Yediyıldız, B. (1999). "Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrat Sistemi". *Osmanlılar*, 5, Ankara: Yeni Türkiye Yayını.
- Yediyıldız, B. (2003). *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*. Ankara: TTK Yayını.
- Yıldız, N. (1996). "Aqueducts in Cyprus". *Journal for Cypriot Studies*, 2/2. Gazimağusa: Eastern Mediterranean University Press.
- Zeybekoğlu, D., Çakır, H. K., & Özenç, A. (2007). "Edirne'deki Su Terazilerinin Analizi". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8 (1), 29-33.

Arşiv Belgeleri

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri (BOA.)
BOA., A.AMD., 85/76.
BOA., A.DVN.MHM.d, 19.

BOA., C.EV., 454/22988.

BOA., MVL., 782/77.

BOA., MVL., 797/13.

BOA., TŞR.KB.UM., 236/56 (Kıbrıs Mutasarrıflığı Katalođu, Cezair-i Bahr-i Sefid ve Diğer İdari Merkezlerle Yazışmalar).

Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri (KŞS.)

KŞS., Nr. 2, 5, 9, 14, 17, 19, 21, 24, 28, 29, 32, 33, 36, 38, 41, 42, 44, 45, 47

Kıbrıs Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (KVGMA.)

Atik Emirname Defteri

Kara Kaplı Vakfiye Defteri

Küçük Vakfiye Defteri

